

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Sakarya University Faculty of Theology

ISSN: 2146-9806 | e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 25, Sayı/Issue: 48, Yıl/Year: 2023 (Aralık/December)

**Ortaöğretim Öğrencileri İçin Geleneksel ve Kültürel
Din Algısı Ölçeğinin (OGEKDÖ) Geliştirilmesi:
Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması**

*Developing the Traditional and Cultural Perceptions of Religion Scale
for High School Students (TARSH): Validity and Reliability Study*

Recep Murat

Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı – Ph.D. Candidate, Sakarya University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy and Religious Sciences.
recepmurat@hotmail.com - <https://orcid.org/0000-0001-5648-5666>

Mahmut Zengin

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı – Assoc. Prof., Sakarya University, Faculty of Theology, Department of Philosophy and Religious Sciences.
zengin@sakarya.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0002-9042-7379>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 11/08/2023

Kabul Tarihi/Date Accepted: 21/11/2023

Yayın Tarihi/Date Published: 15/12/2023

Atıf/Citation: Murat, Recep – Zengin, Mahmut. "Ortaöğretim Öğrencileri İçin Geleneksel ve Kültürel Din Algısı Ölçeğinin (OGEKDÖ) Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/48 (2023), 395-425. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.1341649>.

İntihal: Bu makale, *iThenticate* yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by *iThenticate* and no plagiarism detected.

İthaf

Bu makale, İsrail'in Gazze'deki üniversitelere, okullara, hastanelere, mülteci kamplarına, evlere, camilere ve kiliselere düzenlediği vahşi, barbar, insanlık ve hukuk dışı saldırıları nedeniyle hayatını kaybeden bilim insanları, öğrenciler, sağlık çalışanları, din adamları, gazeteciler, bebekler, çocuklar ve masum sivillere ithaf edilmiştir. İsrail'in iki milyondan fazla Gazzeliyi evlerinden ve topraklarından sürgün etmek istemesi insanlık dışıdır. İsrail'in uluslararası hukuka, insan hak ve hürriyetlerine aykırılık içeren tüm işgal ve saldırıları suçtur. Bu nedenle İsrail savaş ve soykırım suçlarından yargılanmalıdır.

This article is dedicated to the scientists, students, health workers, religious officials, journalists, babies, children and innocent civilians who lost their lives as a result of Israel's brutal, barbaric, inhumane and illegal attacks on universities, schools, hospitals, refugee camps, homes, mosques and churches in Gaza. Israel's attempt to expel more than two million Gazans from their homes and lands is inhumane. All Israeli occupations and attacks that violate international law, human rights and freedoms are crimes. Therefore, Israel has to be tried for war and genocide crimes.

هذه المقالة مهداة إلى أرواح العلماء والطلاب والعاملين في مجال الصحة ورجال الدين والصحفيين والرضع والأطفال والمدنيين الأبرياء الذين فقدوا حياتهم بسبب الهجمات الوحشية واللاإنسانية وغير القانونية التي شنتها إسرائيل على الجامعات والمدارس والمستشفيات ومحيمات اللاجئين والمنازل والجوامع والكنائس الموجودة في غزة. فما تريده إسرائيل من نفي وتهجير أكثر من مليوني فلسطيني من أراضيهم ومنازلهم هو أمر غير إنساني. إنّ ما تقوم به إسرائيل من هجمات، يتنافى مع حقوق الإنسان والحريات والقانون الدولي، وهي جرائم حرب وإبادة جماعية ينبغي أن تُحاكم عليها.

Öz

Araştırmada ortaöğretim öğrencilerinin geleneksel ve kültürel din algılarını belirlemek için uygun bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır. Çalışma Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) için 324 ve Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) için 320 olmak üzere toplam 644 lise öğrencisiyle yürütülmüştür. Verileri toplamak için geliştirilmeye çalışılan ortaöğretim öğrencileri için geleneksel ve kültürel din algısı ölçek formu (OGEKDÖ) ile kişisel bilgi anketi kullanılmıştır. Uzman görüşleri ve pilot uygulama sonuçlarına göre AFA öncesi 35 maddeden oluşan bir ölçek formuna ulaşılmış ve uygulanmıştır. AFA sonrası 20 maddeden oluşan ölçek formu elde edilmiştir. DFA sonucu 4 madde ölçekten çıkarılarak 16 maddeli son yapıya ulaşılmıştır. OGEKDÖ, üç boyut (Kaynak ve Belirleyicilik (Geleneksel) Boyutu, Rehberlik ve Eğitim Boyutu ve Kültürel Boyut) ve 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin toplam varyansı %58,13 olarak bulunmuştur. Ölçeğin KMO değeri ,938; Barlett test değeri, 4212,113'tür. Güvenirlik çalışmaları sonucunda Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı ,931; ikiye ayırma güvenirlik analiz değeri ,833 ve boyutların ayırt edicilik düzeylerini belirlemek için %27'lik alt-üst grup puanları arasında yapılan t-test sonuçları sırasıyla $t(88) = -43,51 -38,90 -36,47 -30,94$ $p < ,01$ olarak tespit edilerek anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. DFA sonuçları temel ölçüt olan model uyum indekslerini oldukça iyi düzeyde karşıladığı için oluşturulan yapının istatistiksel ve kuramsal açılarından da uygun olduğu değerlendirilmektedir. Sonuç olarak lise öğrencilerine yönelik geliştirilen 16 maddelik OGEKDÖ'nün geçerli ve güvenilir olduğu belirlenmiştir. **Anahtar Kelimeler:** Din Psikolojisi, Din Eğitimi, Din, Gelenek, Kültür, Algı, Din Algısı.

Abstract

Humans go through different developmental stages from birth to death, such as childhood, youth, adulthood, and old age. Although it is not possible to distinguish these developmental periods from the commonly accepted age limits, some age restrictions have been introduced to make it easier for us to know and understand. When the history of humanity is examined, it is possible to come across people who do not believe in any religion. Still, it is almost impossible to come across societies without faith. This is due to the acceptance of religion as sacred by societies and the functions that religion fulfills in society. Religion, which is an essential factor in directing people's lives and provides information about discovering and making sense of themselves, the world they live in, and the universe, also has essential functions in terms of constructing the self, identity, personality, and characters of the young people who are the subject of this study. In today's world, there will inevitably be fluctuations in the perspectives of religion due to globalization and social media environments, movies, and games where young people are interested and spend most of their time. If these perspectives, which change over time, can be determined correctly, the education of young people can be arranged accordingly and carried out perfectly. In order to make this arrangement, the religious perceptions of young people should be measured with a reliable and valid measurement tool.

This study aims to develop a reliable and valid scale that measures high school students' traditional and cultural religious perceptions. When the literature is examined, scales have been developed to determine people's religiosity in various disciplines, especially sociology, and psychology. Some scales developed about religiosity aimed to determine the types of religiosity and how religious people were, especially in Islam, and were generally applied to university youth. Only one study in the Turkish literature is directly related to this study and draws attention because it is aimed at high school students. Still, it is also a study that measures the perception of religion specific to Islam. All these studies reveal the internal and external aspects of religiosity, its reflections on social life, and types of religiosity, especially within the framework of the religion of Islam. On the other hand, this scale is concerned with how high school students perceive religion in general regardless of the religion of Islam, whether they see religion as necessary or not, and whether they care about the effects of religion on the individual and society in a traditional and cultural context. It is thought to differ from other scales in this respect.

In developing the traditional and cultural religion perception scale for high school students, a descriptive survey model was used to describe an event or phenomenon as it exists in its conditions without making any effort to change or influence it. The study population consists of all 9th, 10th, 11th, and 12th-grade students of public high schools affiliated with the Ministry of National Education in Sakarya provinces and districts. The study sample comprises 644 students

selected from each grade level through stratified sampling. Since it is aimed to reach students in different school types and grade levels, the maximum diversity sampling method was also preferred. In the face-to-face data collection process, 324 were for EFA; 320 students were reached for DFA.

Initially, an item pool consisting of 41 items was created. Then, the prepared items were presented to six fields and one language expert to ensure content validity, and a pilot application was conducted with five high school students. The items were rearranged in line with the suggestions from the experts and the results obtained from the pilot application, so a 35-item questionnaire was obtained before the EFA. As a result of the EFA, a four-factor consisting of 20 items was obtained. This structure's Cronbach Alpha reliability coefficient was found to be ,919. The four factors obtained from the analysis were "source and decisiveness, knowledge, guidance and education and cultural," respectively. While there are 11 items in the "source and decisiveness" factor, the values of the items vary between ,37-,81. The variance explained by this factor is 40,15%. The factor values of the items in the second factor, "knowledge," consist of 3 items, ranging from ,46 to ,76, while the variance explained by the factor was 6,69%. The values of the scale's third factor, "guidance and Education," consisted of 3 items between ,45 and ,89; the variance explained by the factor was 6,09%. The factor values of the items in the four factor, "cultural," consist of 3 items, ranging from ,65 to ,84, while the variance explained by the factor was 5,19%. The total variance explained by the traditional and cultural perception of religion scale is 58.13%.

Confirmatory factor analysis (CFA) was performed to test the accuracy of the structure formed after EFA. In the CFA, the regression coefficients of the items were examined in the evaluation of the model fit of the scale, and four items (7, 9, 18 and 24) below .30 were removed from the scale. Since three of the removed items were included in the factor "Knowledge", it was removed from the scale structure and confirmed as a structure with three factors (source and decisiveness, guidance and education and cultural). The regression coefficients of 25 items ranging from .57 to .86. In CFA, fit index values were found as $\chi^2/sd=227,647/98=2,32$, RMSEA=.06, NFI=.91, CFI=.95, IFI=.95 and GFI=.91. The fit indices of the model developed as a result of CFA were also found to be at a reasonable level. Thus, the conformity of the scale, statistically, was determined as a result of CFA.

As a result of the reliability analysis, the Cronbach Alpha reliability coefficient was .931; the split-half reliability analysis value was .833, and the t-test results for item means of 27% lower and upper group scores ($t(88) = 43,51 -38,90 - 36,47 -30,94$ $p < ,01$) to determine the discrimination levels of the factors were significant difference. Considering the values obtained as a result of the validity (EFA, CFA) and reliability (internal consistency, split-half test, t-test) analyses of the scale, it is seen that the scale is valid and reliable.

Keywords: Psychology of Religion, Religious Education, Religion, Tradition, Culture, Perception, Religious Perception.

Giriş

İnsanlık tarihi incelendiğinde belki herhangi bir dine inanmayan insanlara rastlanabilir ancak dinsiz toplumlara rastlamak neredeyse imkânsızdır. Bu hem toplumlar tarafından dinin kutsal olarak kabul edilmesi hem de dinin toplumda gördüğü önemli fonksiyonlar nedeniyle. Bütün toplumlarda dini yaşantının öyle ya da böyle bir şekilde varlığını devam ettirmesi, zaman zaman farklılaşsa da etkisini sürdürmesi¹ insanların yüce bir varlığa sığınma yani güvenme ihtiyacının evrensel bir olgu olduğunun da açık bir göstergesidir.²

1 Erol Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006), 152.

2 Belma Özbaydar, *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma* (İstanbul: Baha Matbaası, 1970), 7.

Bireyin ailesine, akranlarına ve çevresine uyum sağlaması onun mutluluğuna katkı sağlayan faktörler olarak kabul edilmektedir. Ayrıca insanın mutluluğuna etki eden diğer faktörlerden birisi de pozitif bilimlerle doğrudan bilgi edinemediği metafizik alanla ilgili bilgi ve anlayış sunan din ve inançlara olan uyumdur. Din ve inançlar, aşkın bir varlıkla ilişkilendirilsin veya ilişkilendirilmesin yani nasıl ifade edilirse edilsinler temel gayeleri insanlara yaşadıkları evreni tüm gizemiyle ve özellikleriyle tanıtmak ve onunla uyumlu olmalarını sağlamaktır. İnsanlar evrende huzura ancak bu uyum sayesinde kavuşmaktadır. Dinler, insanların evrene uyumlarını gerçekleştirmeye yönelik katkılarının yanında belki başka hiçbir yerde hissedemeyecekleri güven duygusunu tatmin etmesi, zorluklara dayanma gücü vermesi ile aşkın bir varlığı sevmeye olan ihtiyacını gidermesi³ yönüyle de önemli kabul edilmektedir.

Dinin insan yaşamındaki önem ve etkisi zamanla değişse de bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Sanayi devrimi ve sekülerleşmenin etkisiyle insan yaşamında dinin önem ve etkisi giderek zayıflarken bunun aksine 2.Dünya savaşı sonrası yaşanan travmaların etkisiyle özellikle de 11 Eylül saldırıları sonrası toplumların dine bakışı, dinin doğru bir şekilde öğrenilmesi ve olumlu yönlerinden faydalanılması konuları yeniden önem kazanmaya başlamıştır.⁴ Sanayi devrimi öncesi geleneksel toplumlarda dine olan ilgi ve insanların dine göre yaşamlarını planlama isteği daha belirgindir. Geleneksel toplumlarda merkezi bir konumda olan din, sanayi devrimi sonrası giderek merkezi konumunu kaybetmiştir. Zira sanayi devrimi sonrası oluşan modern toplumda düşünmenin temel noktasını aşkın, yüce bir varlık yerine akıl oluştururken; dinin yerini ise kapitalizmin etkisiyle materyalist anlayış almıştır. Ancak yaşanan büyük savaşlar sonrası ortaya çıkan yıkımların ve travmaların üstesinden gelmek için dinin önemi yeniden vurgulanmaya başlamıştır.⁵

Önemli sosyologlardan biri olan Durkheim, toplumu dinin kaynağı olarak görmüş hatta bir dinin varlığını sürdürebilmesini toplumun devamına bağlamış böylece bir bakıma din ile toplumun karşılıklı değişim ve gelişimlerine vurgu yapmıştır.⁶ Buradan hareketle din hem insanı dolayısıyla toplumu değiştirmekte hem de toplumdan etkilenerek kendisi gelişmekte ve değişmektedir denilebilir. Zira ilahi dinlerin zaman içerisinde değişim geçirerek farklılaşması sonucu yeni peygamberlerin görevlendirilmesi veya yeni dinlerin

3 Münir Koştaş, "Auguste Comte'un Din Sosyolojisi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34/1 (1995), 70; Özbaydar, *Din ve Tanrı İnançının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*, 5-6.

4 Mehmet Bahçekapılı, "Batılı Ülkelerde Din Eğitiminin Kültürlerarası Barış ve Hoşgörüyü Olan Katkısı Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 21 (2011), 130.

5 Zeki Arslantürk, *Kutsalın Dönüşü Yeni Toplum Arayışları* (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 1998), 17-40.

6 Ejder Okumuş, "Toplumu Tanrılaştıran Bir Sosyoloji mi", *Eskiyeni* 19 (2010), 111-112; Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, 149.

gönderilmesi da bu gerçeği doğrular niteliktedir. Dinlerin gelişim ve değişim süreçlerinde insanların dolayısıyla da toplumların dine olan bakış açıları, onu nasıl algıladıkları ve hayatlarında ona ne kadar yer verdikleri önem kazanmaktadır. Zira dinin insanların yaşamlarına olan etkisi ve önemi bu algıya göre şekillenecektir. Bu algı ise gerek zamana ve şartlara gerekse de toplumun değişimine göre ister istemez farklılık gösterecek ve her dönemin kendine has bir din bakışı ile algısının oluşmasına sebep olacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Gençlik Dönemi ve Din

İnsanoğlu doğumundan vefatına kadar geçen sürede çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık olarak isimlendirilen farklı özelliklere sahip gelişim dönemlerinden geçer. Gelişim dönemlerini herkesçe kabul görmüş yaş sınırlarıyla ayırmak mümkün olmasa da bu dönemlerin daha iyi tanınıp anlaşılmasını kolaylaştırmak için yine de bazı sınıflamalar yapılmıştır.⁷ Çalışmanın hedef kitlesini oluşturan lise öğrencilerinin de dahil olduğu gençlik dönemi için Millî Eğitim Bakanlığı 12-24; Unesco 15-25 ve Birleşmiş Milletler ise 12-25 yaşlarını kabul etmiştir.⁸ Toplumların geleceğini gençler belirleyeceği için onları geleceğe en iyi şekilde hazırlamak gerekir. Bunun için de öncelikle onları tanıyacak, anlayacak ve ihtiyaçlarını tespit edecek çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

Gençlik dönemi, soyut düşünme becerisinin gelişmesiyle birlikte birçok alanda olduğu gibi inanç alanında da şüphe etme, araştırıp sorgulama ve yeni arayışlar içine girme gibi özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Gençler, önceki gelişim dönemlerinde olduğu gibi kendilerine söylenen şeyleri itiraz etmeden kabullenmekten uzaklaşarak söylenenlere şüphe ile bakan, onları araştıran, sorgulayan ve ona göre karar veren bir özellik kazanmıştır. Gençlik döneminde inanç gelişimi; dini uyanma, dini şüphe ve son olarak da inancın netleşmesi olmak üzere temelde üç aşamadan meydana gelir. Genç yaşadığı duygusal ve zihinsel değişimlerin etkisiyle bildikleri ile yeni öğrendikleri arasında farklılıklar fark etmesiyle başlayan dini uyanma; özgür olma, doğru din eğitimi alamama ve sorularına doyurucu cevaplar bulamama gibi gerekçelerle yaşadığı kararsızlıklar onu dini şüphe aşamasına götürür. Son olarak genç yaptığı araştırma ve sorgulamalar neticesinde şüphelerini gidererek inancını netleştirir.⁹

7 Mustafa Koç, "Gelişim ve Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi", *Ekev Akademi Dergisi* 7/15 (2003), 114.

8 Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001), 33-34.

9 Asım Yapıcı, "Müslüman Türk Kültüründe İnanç Gelişimi (Bir Model Denemesi)", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Din Psikolojisi Özel Sayısı (2016), 102-106; Hüseyin

İnsanların yaşamlarına yön vermede önemli bir etken olan, kendini, yaşadığı dünyayı, evreni keşfetme ve anlamlandırma konusunda pozitif bilimlerin sağlamakta yetersiz kaldığı bilgileri sunan dinin özellikle bu çalışmanın da öznesi olan gençlerin benlik, kimlik, kişilik ve karakterlerini inşa etmeleri açısından da önemli işlevleri vardır.¹⁰ Günümüz dünyasında küreselleşmenin, gençlerin ilgi duyduğu ve zamanlarının büyük bir kısmını geçirdikleri sosyal medya ortamlarının, film ve oyunların etkisiyle dine bakış açılarında dalgalanmalar olması kaçınılmazdır. Yapılan bazı çalışmalar internet ve sosyal medya kullanımına dindarlığın etkisinin olumlu olduğunu göstermektedir. Dindarlıkla sosyal medya arasındaki veya problemlili internet kullanımı ile dindarlık arasındaki ilişkilere dair yapılan çalışmalara¹¹ bakıldığında dindarlığın olumlu etkisi olduğu görülmektedir. Ancak zamanla değişebilecek bu bakış açıları doğru şekilde tespit edilebilirse gençlerin eğitimleri de buna göre düzenlenebilir ve sağlıklı bir şekilde yürütülebilir.

1.2. Algı Kavramı ve Geleneksel/Kültürel Din Algısı

Değişen ve hızla dijitalleşen günümüz yaşamında insan ve toplumları etkilemek adına yapılan çalışmaların temel noktalarından birini algı kavramı oluşturmaktadır. Sözlükte “*bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma, idrak*”¹² olarak tanımlanan algı, duyu organları aracılığıyla insanların çevrelerinden edindiği ve anlamlandığı zihinsel verilerdir.¹³ Diğer bir tanıma göre ise algı, bir insanın çevresindeki soyut ve somut nesnelere ilgili olarak elde ettiği her duyumsal bilgiye¹⁴ denir. Tanımlardan anlaşılacağı üzere insanın çevresindekiler hakkında duyu organlarıyla aldığı verilere daha çok duyum; bu verilerin insanın zihni tarafından ayrılarak yorumlanarak, anlamlı hâle getirilmesi yani kişiselleştirilmesine ise algı ya da algılama denilmektedir. Çünkü algılama sürecinde gerçekleşen tercih etme, örgütlenme ve anlamlandırma du-yularla alınan zihinsel verileri kişiye özgü yaparak o kişinin zihinsel gücüne dönüştürmüş olur. Böylece algılar aynı zamanda düşünmenin de temelini

Peker, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003), 171-172; Hayati Hökeleki, *Din Psikolojisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 270-281.

10 Kemaleddin Taş, “Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2010), 49.

11 Bk. Hüsnü Ezber Bodur - Sezai Korkmaz, “İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2017), 329-351; Yahya Turan, “Yalnızlıkla Başa Çıkma: Yalnızlık, Dini Başa Çıkma, Dindarlık, Hayat Memnuniyeti ve Sosyal Medya Kullanımı”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/1 (2018), 395-434; Sezai Korkmaz, *Siber Psikoloji - Kişilik ve Dindarlık* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2021); Ali Ayten - Betül Acat, “Ergenlerde İnternet Bağımlılığı, Değerler ve Dindarlık Düzeylerinin Hayat Memnuniyetini Yordama Gücü: Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 6/3 (2019), 847-870.

12 *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, “Algı” (Erişim 15 Ağustos 2023).

13 İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi* (Ankara: Başaran, 2000), 76.

14 Metin İnceoğlu, *Tutum Algı İletişim* (İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınevi, 2010), 68.

oluşturmuş olurlar.¹⁵ Din algısı da insanın çevresindeki din ile ilgili etkinliklerin, yaşantıların ve olup bitenlerin anlamlandırılıp yorumlanması süreci olarak ifade edilmektedir. İnsanların din ile ilgili tutum ve davranışları onu algılamaya biçimiyle doğrudan ilişkili olduğu için din algısının doğru ve sağlıklı olması önemlidir.

Algı kavramını günümüzün önemli kavramlarından biri haline getiren yanı toplumsal ve ruhsal yönünün olmasıdır. Çünkü bu yön dışarıdan etkilere açıktır ve rahatlıkla yönlendirilebilir. Alginın fiziksel yanı konusunda ise herhangi bir sorun yoktur zira insanlar herhangi bir engelleri olmadığı sürece aynı şeyleri görür, aynı kokuları alır, aynı sesleri duyar yani bu duyular tüm insanlar için aynıdır.¹⁶ Ancak bu duyuların anlamlı hâle getirilmesi, yorumlanması ve kişiselleştirilmesi ise tüm insanlar için farklıdır ve alginın bu çalışmada ele alınan kısmı da bu yönüdür. Çünkü her ne kadar algılanan nesne, durumlar her insan için aynı olsa da onlar hakkındaki bilgileri farklı olacağından ve insanlar bu farklı bilgilerle algılanan nesne veya durumları zihninde anlamlandırıp, yorumlayıp sonuçta kişiselleştireceğinden her insanın duyuları aynı olsa da o onlarla ilgili algıları farklı olacaktır. Dolayısıyla algılanan nesne ve durumlar hakkında doğru, gerçek ve doyurucu bilgiye sahip olmak önemli hâle gelmektedir. Zira insan ve toplumun algıları bu bilgilere göre şekillenecektir. Özellikle de toplumların geleceği olan gençlerin din konusunda doğru, gerçek ve doyurucu bilgiler edinmesi bu konuda oluşabilecek yanlış algıları önleyecektir.

İnsan ve toplumların din algıları bizlere, insan ve topluma bakan yönüyle düşünce ve uygulama açısından kurumsallaşmış olan, onların yaşamlarını çepeçevre kuşatan, yönlendiren, bir arada tutan¹⁷ dine nasıl baktıkları, onu nasıl değerlendirdikleri ve yorumladıkları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Eğer insanları ve toplumları tanımak, değerlendirmek, geleceğe sağlıklı şekilde yön verebilmek isteniyorsa özellikle de geleceğin toplumunu oluşturacak gençlerin din algılarını belirlemek ve ona göre hareket etmek gerekmektedir. Din algılarını belirlemenin en işlevsel yollarından birisi bu konuda geçerli ve güvenilir ölçme araçları geliştirmektir. Alanda bu konuda bazı önemli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri üniversite gençliğine ve yetişkinlerine yönelik dindarlığın nasıl algılandığını tespit eden¹⁸ diğeri yine üniversite

15 Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, 76; M. Şerif Şimşek vd., *Davranış Bilimleri* (Konya: Eğitim Yayınevi, 2019), 115; Hasan Tutar (ed.), *Davranış Bilimleri Kavramlar ve Kuramlar* (Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar, 2018), 199.

16 İnceoğlu, *Tutum Algı İletişim*, 69.

17 Mehmet Aydın, *Din Felsefesi* (İzmir: İlvak Yayınları, 2001), 6.

18 Bk. Hasan Arslan, "Dindarlık Boyutları, Algıları ve Uygulamaları", *Hikmet Yurdu: Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 4/7 (2011), 39-61.

gençliğine yönelik olarak din ve dindarlık algılarını nitel olarak ölçen¹⁹ bir diğeri ise yine üniversite gençliğine yönelik romantik ilişkiler ile dindarlık algısı arasındaki ilişkiyi inceleyen²⁰ çalışmalardır. Bu çalışmalar önemli bir boşluğu doldurmakla birlikte hedef kitlesinin üniversite gençliği ve yetişkinler olması nedeniyle liseli gençlere yönelik benzer çalışmaların yapılması ihtiyacını gidermemektedir. Bu ihtiyacın giderilmesi için özellikle hedef kitlesi liseli gençler olan güvenilir ölçme araçlarının geliştirilip uygulanmasıyla mümkündür.

Dinin geleneksel ve kültürel kodlarla okunması demek kamusal alanda ve sosyal hayatta etkinliğini devam ettirmesi, yaşamın merkezinde yer alması anlamına gelmektedir. Bu anlayış aynı zamanda modern çağın getirdiği ve dini geri plana atan bakış açısına karşı bir koruyucu vazife görmesi bakımından muhafazakâr algılayma olarak da nitelendirilebilir. Buradan hareketle genellikle geleneksel ve kültürel din algısı ile modern din anlayışı dışındaki dini anlayış kastedilmektedir.²¹ Geleneksel ve kültürel din algısında, gündelik yaşamın tamamının dini bir tutumla ele alınması söz konusudur. Zira geleneksel ve kültürel hayat tarzında, insanların giyim kuşamından, ticari ilişkilere; bilim ve sanattan, doğum ve ölüm olayına; zaman olgusundan, eğlence kültürüne; manevi yaşantılardan farklı maddi zevklere kadar çok geniş bir yelpazede yaşama din penceresinden bakma durumu vardır.²²

Gelenek ve kültürün ön planda olduğu toplumlar bütüncül bir yapıdadır. Bu bütüncül yapı toplumun kendisinde olduğu gibi onu oluşturan insanların akıl ile kalbi bir görmelerinde de kendini göstermektedir. Bu bütüncül yapıya göre ahlâkın kaynağı dindir ve gerçek kurtuluş ancak vahiy yoluyla mümkündür. Dolayısıyla bu tür toplumlarda insan ve toplum hayatı ile devletin işleyişinde din referans olarak alınmalı anlayışı hakimdir.²³

Sosyoloji, psikoloji ve antropoloji bilim dallarının kurucuları bu durumun modernleşmeyle birlikte etkisini kaybedeceğini yani dinin, geleneksel dönemin aksine sosyal hayattan, merkezi konumdan ve kamusal alandan soyutlanmaya başlayacağını öngörmüşlerdi. Hatta kamudan sonra toplumun en son da bireylerin sekülerleşmesiyle dinin tamamen maziye karışacağını ve insan yaşamını tamamen terk edeceğini düşünmüşlerdi.²⁴ Belki modernleşmeyle birlikte düşündükleri gibi din, eskisine nazaran insan yaşamında, sosyal hayatta ve kamuda nispeten daha az görünür hale geldi ancak tamamen

19 Bk. Asım Yapıcı, "Şüphe ve İnanç Kıskaçında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları", *İlahiyat Akademi Dergisi* 12 (2020), 1-44.

20 Bk. Nur Okutan - Ayda Büyükaşahin Sunal, "Romantik İlişkilerde Bağlanım: Dindarlık Algısı ve Romantik İlişkilerle İlgili Kalıpyargılar", *Türk Psikoloji Yazıları* 13/26 (Aralık 2010), 80-88.

21 Abdusamet Kaya, "Geleneksel Dini Otoritelerde Dindarlık Anlayışı", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 10/1 (2018), 69.

22 Ali Yaşar Sarıbay, *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslâm* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 189.

23 Asım Yapıcı - Abdullah Özbek (ed.), *Zihniyet ve Din Disiplinlerarası Zihniyet Çözümlemesi* (Adana: Karahan Kitabevi, 2018), 25-52.

24 Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, 148-149.

yok olmadı. Birçok insan dini yeniden geleneksel ve kültürel kodlarla keşfederken bazıları da farklı din ve inançlara açılarak manevi ihtiyaçlarını giderme çabasına yöneldi.²⁵ Dolayısıyla dinin geleneksel ve kültürel olarak algılanması birey ve toplum hayatında varlığını ve etkisini devam ettiren bir olgu olarak karşımızda durduğunu gösterir.

İnsanların dine yönelik algılarında gerek yetiştikleri çevrenin gerekse de aldıkları eğitimin etkileri söz konusudur. Bu konuda Türkiye’de din algısını ölçmeye yönelik yapılan çeşitli araştırmalarda, dini yaşantıya sahip bir çevrede yetişen ve bu yönde eğitim alan öğrencilerin daha çok olumlu bir din algısına sahip olduğu görülmüştür.²⁶ Bu nedenle öğrencilerin din algılarını ölçmeyi amaçlayan ölçek taslağının oluşturulmasında bu çalışmalardan istifade edilmiştir.

Geleneksel ve kültürel din algısının temellendirilmesine dair sunulan çerçeve doğrultusunda liseli gençlerin geleneksel ve kültürel din algılarının tespit edilmesinin önemli olacağı düşünülmüştür. Buradan hareketle ahlaki problemlerin çözümünde dini emirlere bağlanıp bağlanılmaması, ahlâklı olmanın temelinde dinin olup olmadığı, insanların yaşamlarını dini emirlere göre düzenleyip düzenlemeyeceği, insanların yaşamlarını anlamlandırmak için dine ihtiyaç duyup duymadıkları, Allah inancı olmadan doğru yolun bulunup bulunamayacağı, toplumsal bütünlük için dinin gerekli olup olmadığı, toplumsal gelişmede dinin rolünün olup olmadığı, dinin paylaşma ve dayanışma için önemli bir kaynak olarak görülüp görülmediği, dinin kesin emirlerinde yorum yapıp yapılamayacağı, dindar insanların güvenilir olup olmadıkları, insanların inandıkları dini diğer insanlara anlatıp anlatmayacakları, insanların dini konulardaki sorularını öncelikle din adamlarına sorup sormayacakları, din adamlarının dini konularda donanımlı olup olmadıkları, ailelerin çocuklarına inandıkları dini öğretip öğretmeyecekleri, insanların ibadetlerini yapmasa da dini örf ve adetleri yerine getirmelerini önemseme durumu, vefat eden yakınların ardından mevlit okutulmasına yönelik bakış gibi geleneksel ve kültürel din algısını ortaya koyacak yani dinin insan yaşamında

25 Ali Köse, “XXI. Yüzyıl Türkiye’inde Gelenekle Modernite Arasında Din Algıları ve Dindarlık Formları: Sosyolojik Bir Bakış”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2015), 6-7; Yapıcı, “Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, 18.

26 Bk. Hayati Hökelekli, “Ergenlik Çağı Davranışlarına Din Eğitiminin Etkisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1986), 35-51; M. Akif Kılavuz, *Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993); Yılmaz Ceylan, *Lise Öğrencilerinin Din Algısı* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010); Ali Osman Yaman, *İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nde Lise Öğrencilerinin Din Algısı* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008); Hasibe Aslihan Özkarpuzcu, *Konya İlgın İlçe Merkezindeki Ortaöğrenim Gençliğinin Din Algısı ve Dini Yaşayışları* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

merkezi bir konumda olup olmadığını tespit edecek bir çerçeve üzerinden hareket edilmiştir.

Ülkemizde özellikle din sosyolojisi ve din psikolojisi olmak üzere çeşitli disiplinlerde insanların dindarlıklarını tespit etmeye yönelik ölçekler geliştirilmiştir.²⁷ Bu çalışmaların bir kısmı²⁸ Onay'a göre istatistik yöntem ve tekniklerin yeterince yaygın kullanılmadığı dönemlerde yapıldığından günümüz için yetersiz görünse de literatürde ilk çalışmalardan olması nedeniyle oldukça değerlidir.²⁹ Bu çalışmaların dışında yine dindarlıkla ilgili geliştirilen diğer ölçeklerde de daha çok belirlenen boyutlarda özellikle İslam özelinde dindarlık tiplerini, insanların ne kadar dindar olduklarını belirlemek amaçlanmış ve genellikle üniversite gençliğine uygulanmıştır.³⁰ Diğer bir kısım çalışmalarda ise Batı kültüründen olduğu gibi tercüme edilme yoluna gidilmiş veya ülkemizin kültürel kodlarına uygun olarak tasarlanamamıştır.

Bu çalışmanın ilgi alanına yakın çalışmalardan biri Akyüz (2002) tarafından üniversite öğrencilerinin İslam anlayışlarını belirlemeye yönelik hazırlanan “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı Ölçeği”dir. Bu ölçek, üç boyutlu (Geleneksel-İlmihalci, Siyasal İslamcı, Modernist) ve 20 maddeden oluşmaktadır.³¹ Benzer şekilde Aşlamacı (2018) tarafından yine üniversite öğrencilerinin İslam anlayışlarını belirlemeye yönelik hazırlanan “İslâm Anlayışı Ölçeği”, 4 boyutlu (Tasavvufî İslâm Anlayışı, Modernist İslâm Anlayışı, Siyasal

27 Bk. Ahmet Albayrak - Emine Kurt, “Türkiye’de Din Psikolojisi Tezlerinde Dindarlık Ölçekleri: Bibliyografik Bir Araştırma (1997-2019)”, *Bilimname* 2019/40 (Aralık 2019), 137-172; Özlem Altınsu Sönmez, “Dindarlığın Ölçülebilirliği Üzerine Geliştirilen Dindarlık Ölçekleri”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2016), 557-578; Çiğdem Fidan, “Türkiye’de Geliştirilen Dindarlık Ölçekleri (1989-2015): Dindarlık Ölçme Çalışmaları Üzerine Değerlendirmeler”, *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 4 (2021), 101-118.

28 Bk. Mehmet Taplamacıoğlu, “Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket Denemesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (1962), 141-142; Özbaydar, *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*; Erdoğan Fırat, *Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu: Din Psikolojisi Açısından Bir Değerlendirme* (Ankara: Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 1977); Ünver Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999).

29 Ahmet Onay, “Dindarlık Ölçme Çalışmaları: Dindarlık Ölçümünde Üç Farklı Yaklaşım ve Ölçmenin Esasları”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 14/3-4 (2001), 442.

30 Bk. Kayhan Mutlu, “Bir Dindarlık Ölçeği”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 3/4 (1989), 194-199; Mehmet Emin Köktaş, *Türkiye’de Dinî Hayat* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1993); Veysel Uysal, “İslâmî Dindarlık Ölçeği üzerine Bir Pilot Çalışma”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 8/3-4 (1995), 263-271; Münir Koştaş, *Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995); Ahmet Onay, “Mezun Oldukları Liselere Göre Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine ve Dinî Gruplara Yönelim Durumları”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/1 (2003), 171-194; Ali Ayten, “Kimlik ve Din: İngiltere’deki Türk Gençleri Üzerine Bir Araştırma”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2012), 101-119; Üzeyir Ok, “Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/2 (2011), 528-549.

31 Bk. Niyazi Akyüz, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı Ölçeği Üzerine Bir Pilot Araştırma”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43/1 (2002), 123-134.

İslâm Anlayışı ve Selefi İslâm Anlayışı) ve 16 maddeden oluşmaktadır.³² Akça ve Yıldız (2020) tarafından geliştirilen “*Dindar İnsan Algısı Ölçeği*” üniversite öğrencilerine yönelik hazırlanmış yine dindarlık tiplerini ölçmeyi amaçlayan 4 boyutlu (Otoriter Dindar, Entelektüel Dindar, Sosyal Dindar ve Münzevi Dindar) ve 35 maddeden oluşan bir ölçektir.³³ Al’ın (2020) geliştirdiği “*İzleyicinin Medya ve Din Algısı Ölçeği*” ise yetişkinlere yönelik hazırlanmış medyadaki din algısını ölçmeyi amaçlayan 6 boyutlu (Medya Vaizleri ve Temsil, Siyaset ve Din, Sekülerleşme/Dine Yabancılaşma, Dini Yayın Algısı, Muhalif Kodaçımama ve Dini Medya Okuryazarlığı) ve 23 maddeden oluşan diğer bir ölçektir.³⁴ İnce ve arkadaşlarının (2022) yine üniversite öğrencilerinin din anlayışlarını belirlemeye yönelik geliştirdikleri “*Beliren Yetişkinlerde Din Anlayışı Ölçeği*”, 4 boyutlu (Seküler-Mesafeli, Muhafazakâr-Geleneksel, Mistik-Özcü, Kurumsal-Aidiyete Dayalı) ve 23 maddeden oluşmaktadır.³⁵ Bu çalışmaların tümü üniversite öğrencileri ve yetişkinlere yönelik olması, çoğunun İslam dini özelinde din anlayışlarını belirlemeye odaklanması nedeniyle bu çalışmadan farklılaşmaktadır.

Literatürde bu çalışmanın doğrudan ilgi alanına giren tek çalışma Ceylan (2010) tarafından geliştirilen “*Din Algısı Ölçeği*”dir. Lise öğrencilerinin din algısını ölçmeye yönelik olması nedeniyle dikkati çeken ölçek, 4 boyutlu (İnanç, İnançsızlık, Din Hakkında Yanlış Bilgi, Dindarlığı Tercih) ve 24 maddeden oluşmaktadır.³⁶ Ortaöğretim öğrencileri için geleneksel ve kültürel din algısı ölçeği (OGEKDÖ) çalışması her ne kadar lise öğrencilerinin din algılarını ölçmeye yönelik olması bakımından Ceylan’ın çalışmasıyla benzer olsa da genel din algısını ölçmesi bakımından farklılaşmaktadır.

Yukarıda örneklerini verdiğimiz ölçekler dindarlığın içsel ve dışsal yönlerini, sosyal hayattaki yansımalarını, dindarlık tiplerini özellikle İslam dini çerçevesinde ortaya koymaktadır. OGEKDÖ ise dindarlık ölçeklerinden farklı olarak liseli öğrencilerin inandığı dini yaşamı, ibadet ve ritüellere katılması veya dini bir gerekliliği yerine getirip getirmemesine odaklanmaz. Ölçek, liseli öğrencilerin zihninde İslam dininden bağımsız olarak genel anlamda dini nasıl algıladıklarıyla, dini gerekli görüp görmedikleriyle, dinin birey ve topluma etkilerini geleneksel ve kültürel bağlamda önemseyip önemsemediğiyle ilgilenmektedir. Dolayısıyla burada amaç, lise öğrencilerinin genel olarak din

32 Bk. İbrahim Aşlamacı, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İslâm Anlayışları Üzerine Bir İnceleme (İnönü Üniversitesi Örneği)”, *İslam ve Yorum II Temel Tartışmalar, İmkânlar ve Sorunlar* (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2018), 457-483.

33 Bk. Emine Dilşad Akça - Mualla Yıldız, “Dindar İnsan Algısı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması”, *Bilimname* 43/3 (2020), 409-435.

34 Bk. Adem Al, “İzleyicinin Medya ve Din Algısı Ölçeği’nin Yapı Geçerliliği”, *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2020), 61-77.

35 Bk. Abdullah İnce vd., “Beliren Yetişkinlerde Din Anlayışı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/46 (2022), 607-633.

36 Bk. Ceylan, *Lise Öğrencilerinin Din Algısı*.

olgusunu merkeze alarak geleneksel ve kültürel bir din algısına ne düzeyde sahip olduklarını belirlemeye yönelik bir ölçme aracı geliştirmektedir. Ölçekte yer alan soruların hazırlanmasında geleneksel ve kültürel bağlamda öğrencilerin dini nasıl algıladıklarını belirleyecek bir çerçeve üzerinden hareket edilmiştir. Bu ölçek literatürdeki diğer ölçeklerden, lise öğrencilerine odaklanması ve genel din algısını geleneksel ve kültürel bağlamda ölçmesi yönüyle ayrılmaktadır. Lise öğrencilerinin genel din algılarını ölçmeyi amaçlayan bu çalışmanın daha sonraki araştırmalar için önemli katkı sağlayacağı, aynı zamanda belirli bir dini merkeze almadığı ve genel din olgusu üzerinden tasarlandığı için farklı dini geleneklerin hâkim olduğu ülke ve toplumlar için de rahatlıkla kullanılabilmesi düşünülmektedir.

2.Yöntem

Ortaöğretim öğrencileri için geleneksel ve kültürel din algısı ölçeğinin geliştirilmesinde; herhangi bir olay ve olguyu bir değiştirme ve etkileme çabasına girmeden olağan şartlar içinde var olduğu gibi tanımlamayı hedefleyen betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Bu model sayıca fazla birimden oluşan herhangi bir evren hakkında genel bir kanaate varmak için evrenin bütününde veya o evrenden alınan bir örneklem üzerinde yapılan tarama çalışmasıdır.³⁷ Bu bağlamda öğrenci algılarını belirlemek için geleneksel ve kültürel din algısı ölçek formu hazırlanıp (OGEKDÖ) kullanılmıştır.

Bu araştırma için Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan 01.02.2023 tarih ve E-61923333-050.99-217372 sayılı kararlar izin alınmıştır.

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Sakarya il ve ilçelerinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında öğrenim görmekte olan ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıf seviyelerinde okuyan tüm öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme tabakalı örnekleme ve maksimum çeşitlilik örnekleme yoluyla oluşturulmuştur. Tabakalı örnekleme, heterojen bir ana yapının homojen alt yapılarına ayrılarak bu alt yapılardan rastgele ve istenilen sayıda örneğin seçildiği bir tekniktir.³⁸ Bu örnekleme tekniğinin tercih edilmesinin temel sebebi basit rastgele seçim tekniğinin aksine örneklemin dağılımını olumsuz etkileyebilecek olan sınıf, cinsiyet gibi etkenlerin dengesiz dağılıma riskini azaltmasıdır.³⁹ Örneklem her sınıf düzeyinden seçilen toplam 644 öğrenciden oluşmaktadır.

37 Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (Ankara: Nobel Yayınları, 2012), 109; Adnan Erkuş, *Davranış Bilimleri İçin Bilimsel Araştırma Süreci* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 90-91; Şener Büyüköztürk vd., *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi, 2020), 25-26.

38 İ. Esen Yıldırım, *İstatistiksel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017), 76-77.

39 Selim Kılıç, "Örnekleme Yöntemleri", *Journal Of Mood Disorders* 3/1 (2013), 44-46.

Çalışmada ayrıca maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi de tercih edilmiştir.⁴⁰ Buradaki amaç evreni en iyi şekilde temsil edecek çeşitlilikte örnekleme oluşturmaktır.⁴¹ Bu nedenle araştırma evrenini en iyi temsil edecek şekilde farklı okul türlerinden ve olabildiğince farklı sınıflardan örnekleme seçimine dikkat edilmiştir. Ancak 12. sınıflar üniversite sınavına hazırlık sürecinde oldukları ve okula her gün gelmedikleri için AFA’da oldukça az; DFA’da ise sınava yakın bir tarihte çalışma yürütüldüğünden maalesef hiç örnek alınmamıştır. Veri toplama sürecinde açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) için iki farklı çalışma grubu üzerinde çalışılmıştır. Yüz yüze gerçekleştirilen veri toplama sürecinde AFA için 324, DFA için 320 öğrenciye ulaşılmıştır. AFA ve DFA analizlerin gerçekleştirildiği çalışma gruplarının cinsiyet, sınıf ve okul türüne ilişkin bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Çalışma Grubunun Özellikleri

		AFA Çalışma Grubu		DFA Çalışma Grubu	
		N	%	N	%
Cinsiyet	Kız	152	46,9	173	54,1
	Erkek	172	53,1	147	45,9
	Toplam	324	100	320	100
Sınıf	9.sınıf	67	20,7	178	55,6
	10.sınıf	114	35,2	52	16,3
	11.sınıf	124	38,3	90	28,1
	12.sınıf	19	5,9	0	0
	Toplam	324	100	320	100
Lise Türü	Anadolu Lisesi	78	24,1	70	21,9
	Fen Lisesi	87	26,9	85	26,6
	Mesleki ve Teknik A. Lisesi	76	23,5	68	21,3
	Anadolu İmam Hatip Lisesi	83	25,7	97	30,3
	Toplam	324	100	320	100

Araştırma kapsamında açımlayıcı faktör analizi için 380 öğrenciye ulaşılmış ancak boş, eksik ve özensiz doldurulan 56 form analize dahil edilmemiştir. Doğrulayıcı faktör analizi için ise yine 360 öğrenciye ulaşılmış ancak bunlardan da 40 form boş, eksik ve özensiz doldurulduğu için analiz dışında bırakılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi için 324; doğrulayıcı faktör analizi için 320 öğrenciden toplanan veriler analiz edilmiştir.

40 Büyüköztürk vd., *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 93.

41 Yıldırım, *İstatistiksel Araştırma Yöntemleri*, 96.

Bir ölçme aracının geliştirilme sürecinde faktör analizi için literatürde yeterli örneklem sayılarıyla ilgili farklı görüşlere yer verilmektedir. “Comrey ve Lee (1992), faktör analizinde örneklem büyüklüğüyle ilgili 100’ün zayıf, 200’ün orta, 300’ün iyi, 500’ün çok iyi, 1000’in ise mükemmel olduğunu, Kline (1994), mutlak ölçüt olarak 200 kişilik örneklem yeterli olacağını, Bryman ve Cramer (2001) ise örneklem büyüklüğü ile ilgili madde sayısının beş ya da on katı kadar kişiye ulaşmanın gerekli olduğunu belirtmektedir.”⁴²

Araştırma kapsamında ulaşılan sayı, uygulama öncesi madde sayısının (35 madde) beş katından fazla olması ve literatürde genel kabul görmüş 300 sayısının⁴³ üzerinde bir sayı olması açısından yeterli örneklem olarak kabul edilebilir.

2.2. Veri Toplama Aracı

Alan yazın araştırması sonucu 41 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Hazırlanan maddeler, kapsam geçerliliğinin sağlanması adına altı alan ve bir de dil uzmanına sunulmuş bunun yanında beş lise öğrencisine de pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Gerek uzmanlardan gelen öneriler gerekse de pilot uygulamadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda bazı maddeler yeniden düzenlenmiş, bazı maddeler ise çıkarılmış veya eklenmiş, böylece AFA öncesi 35 maddelik bir soru formu oluşmuştur.

Hazırlanan ölçek formundaki maddeler, “*Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4), Kesinlikle Katılıyorum (5)*” şeklinde beşli likert tipi dereceleme ölçeğine göre yapılandırılmıştır. Ölçek deneme formunda yer alan maddelerin analizi için Cronbach Alpha kat sayısına bakılmış ardından faktör analizleri yapılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi sonrası 20 madde ve dört boyuttan oluşan ölçeğe doğrulayıcı faktör analizi yapılmış sonuçta 16 maddeden ve üç boyuttan oluşan nihai ölçek elde edilmiştir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 80, en düşük ise 16’dır. Ölçekten yüksek puan alınması, öğrencilerin geleneksel ve kültürel din algılarının yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

2.3. Verilerin Analizi

Çalışmanın verilerini değerlendirmek için çeşitli istatistik tekniklerinden faydalanılmıştır. Yapı geçerliliğini test etmek için öncelikle madde analizleri yapılmış, madde-ölçek korelasyonları Pearson korelasyon katsayısıyla değerlendirilmiştir. Bu analizin ardından verilerin faktör analizine uygunluğunun değerlendirilmesi için Bartlett küresellik testi yapılmış ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) sonuçları dikkate alınmıştır.

42 akt: Ömay Çokluk vd., *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları* (Ankara: Pegem Akademi, 2021), 206.

43 Çokluk vd., *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*, 206.

Ölçek formunun yapı geçerliğini tespit edilebilmek adına öncelikle AFA yapılmıştır. AFA, ölçme aracında yer alan maddelerin kaç başlık altında toplanabileceğini ve aralarındaki ilişkinin nasıl olduğunu tespit etmek için yapılan bir analizdir.⁴⁴ Yapı geçerliğinin belirlenmesi için faktörler arasında ilişki olduğu öngörüldüğünden faktörlerin birbirleri arasında ilişkiyi dikkate alan temel bileşenler analizinden “Direct Oblimin” döndürme tekniği tercih edilmiştir.⁴⁵ Literatürde yapılan analizler için faktör yüklerinin en az ,30⁴⁶ olması gerektiği belirtilmektedir.

AFA sonucunda ortaya çıkan faktör yapısını doğrulamak amacıyla farklı bir gruptan alınan verilerle doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçek maddelerinin ve boyutlarının güvenilirliğine Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı, ikiye ayırma güvenilirlik analizi (Split-Half) ve alt-üst %27’lik gruplar arasındaki farkların anlamlılığını belirlemek için yapılan t-test üzerinden bakılmıştır. DFA, değişkenler arasında tespit edilen ilişkiye ait olan bir kuram veya hipotezin doğrulanmasıdır.⁴⁷ Geçerlik ve güvenilirlik analizleri SPSS 22 ve AMOS 22 programları aracılığıyla yapılmıştır.

3.Bulgular

3.1. Madde Analizine İlişkin Bulgular

Ortaöğretim öğrencileri için geleneksel ve kültürel din algısı ölçeği kapsamında hazırlanan 35 maddelik taslak form öğrencilere uygulanmış ve 324 öğrenciden toplanan veriler analiz edilmiştir. Maddelerin ayırt ediciliğinin belirlenmesi amacıyla madde toplam korelasyonları hesaplanmıştır. Düzeltilmiş madde toplam korelasyonunda ,30 ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri iyi derecede ayırt ettiği kabul edildiği⁴⁸ göz önüne alınarak analizde ,30’un altında kalan 3, 6, 10, 27, 34 ve 35. maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Geriye kalan ve ölçeği oluşturan 29 maddenin düzeltilmiş madde toplam korelasyonları ,304 ile ,724 arasında değer almış, Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı ise ,933 olarak bulunmuştur.

3.2. Açımlayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Ölçeğin faktör analizine uygunluğunu değerlendirmek için Kaiser-Meyer Olkin (KMO) katsayısına bakılmış ve Bartlett Küresellik testi yapılmıştır. Analiz

44 İsmail Seçer, *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2015), 153.

45 Barbara G. Tabachnick - Linda S. Fidell, *Using Multivariate Statistics* (New Jersey: Pearson Education, 2013), 644; Çokluk vd., *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*, 205.

46 Ali Ayten (ed.), *Din Bilimlerinde Nicel Yöntem* (İstanbul: M.Ü. İfav Yayınları, 2022), 144; Şener Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (Ankara: Pegem Akademi, 2020), 134.

47 Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 133.

48 Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 183.

sonucunda KMO değeri ,938, Bartlett Küresellik testi ($\chi^2=4212,113$; $p<,001$) anlamlı bulunmuştur. Elde edilen sonuçların, KMO katsayısında alt sınır kabul edilen ,60'ın üzerinde olması ve Bartlett testinde hesaplanan ki-kare istatistiğinin anlamlı çıkması⁴⁹, veri setinin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir.

Verilerin faktör analizine uygunluğunun değerlendirilmesinden sonra açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. AFA'da maddelerin ölçekten çıkarılmasına karar verirken maddelerin faktör yük değerlerinde alt sınır ,30 olarak kabul edilmiş⁵⁰ ve maddelerin faktör yük değerleri ,379 ile ,892 arasında değer almıştır. Maddelerin birden fazla faktörde yer alması durumunda faktör yük değerleri arasında en az ,10 olması referans alınmış⁵¹ ve binişiklik gösteren maddeler ölçekten çıkarılmıştır.

Tablo 2'de Direct Oblimin döndürme yöntemiyle elde edilen faktör yapısı, döndürülmüş maddelerin faktör yük değerleri, faktörlere ilişkin öz değerler ve açıklanan varyanslar yer almaktadır. Tablonun daha net okunabilmesi için ,30'un altında kalan faktör yük değerleri tabloya yansıtılmamıştır.

49 Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 136.

50 Çokluk vd., *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*, 194; Hüner Şencan, *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenirlik ve Geçerlilik* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005), 112; Donna Harrington, *Confirmatory Faktor Analysis* (New York: Oxford University Press, 2009), 23; Tabachnick - Fidell, *Using Multivariate Statistics*, 654.

51 Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 135; Seçer, *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi*, 167.

Tablo 2: Döndürülmüş Faktör Yükleri

Maddeler	1.Faktör	2.Faktör	3.Faktör	4.Faktör
m_8	,818			
m_22	,767			
m_4	,744			
m_13	,733			
m_33	,701			
m_24	,658			
m_21	,653			
m_2	,633			
m_11	,526		,351	
m_5	,493	,309		
m_20	,379			
m_7		,766		
m_9		,490		
m_18		,464		
m_17			,892	
m_16			,706	
m_23			,454	
m_30				,847
m_31				,758
m_32				,655
Öz Değer	8,031	1,339	1,218	1,038
Açıkladığı Varyans	40,156	6,694	6,090	5,190
Açıklanan Toplam Varyans			58,130	

Faktör analizi sonrası 29 maddelik ölçek formundaki bazı maddelerin birden fazla faktörde binişiklik oluşturdukları tespit edilmiş ve analizde 1, 12, 14, 15, 19, 25, 26, 28 ve 29. maddeler binişik olmaları sebebiyle çıkarılmıştır. Böylece 20 maddeden oluşan dört faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Bu yapının Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı ise ,919 bulunmuştur. Faktörler belirlendikten sonra değişkenler arasındaki ortak noktalar dikkate alınarak faktörler isimlendirilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen dört faktörlü yapı sırasıyla “Kaynak ve Belirleyicilik (Geleneksel) Boyutu, Bilgi Boyutu, Rehberlik ve Eğitim Boyutu ve Kültürel Boyut” olarak isimlendirilmiştir. “Kaynak ve Belirleyicilik (Geleneksel) Boyutu”nda 11 madde yer alırken maddelerin faktör yük değerleri ,37-,81 arasında değişmektedir. Bu faktörün tek başına açıkladığı varyans

%40,15'tir. "*Bilgi Boyutu*" olarak isimlendirilen ve 3 maddeden oluşan ikinci faktörde yer alan maddelerin faktör yük değerleri ,46-,76 arasında değişirken faktörün tek başına açıkladığı varyans %6,69 olarak tespit edilmiştir. "*Rehberlik ve Eğitim Boyutu*" olarak isimlendirilen ve yine 3 maddeden oluşan üçüncü faktörde yer alan maddelerin faktör yük değerleri ise ,45-,89 arasında değişirken faktörün tek başına açıkladığı varyans %6,09 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin "*Kültürel Boyut*" olarak isimlendirilen son boyutunun faktör yük değerleri ,65-,84 arası değişirken 3 maddeden oluşan faktörün tek başına açıkladığı varyans ise %5,19'dur. Ortaöğretim öğrencileri için geleneksel ve kültürel din algısı ölçeğinin toplam açıkladığı varyans ise %58,13'tür. Açıklanan varyans sosyal bilimler için yeterli kabul edilen bir orandır.⁵² Açıklayıcı faktör analizi sonrası modelin yapı geçerliliğini test etmek için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

3.3. Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

OGEKDÖ'nün açıklayıcı faktör analizi sonrası ulaşılan dört faktörlü 20 maddelik formun model veri-uyumunu test etmek üzere 320 öğrenciden elde edilen veri seti üzerinden doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. DFA'da sınanan modelin yeterliliğinin belirlenmesinde χ^2/sd oranı, GFI, NFI, CFI, IFI ve RMSEA uyum indeksleri referans alınmıştır. Uyum indeksleri Tablo 4'te gösterilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizinde ölçeğin model uyumunun değerlendirilmesinde maddelerin regresyon katsayılarına bakılmış; ,30 altında kalan dört madde (7, 9, 18 ve 24.maddeler) ölçekten çıkarılmıştır. Çıkarılan maddelerin üçü "*Bilgi Boyutu*"nda yer alan maddeler olduğundan bu boyut ölçek yapısından çıkarılarak 3 faktörlü (*Kaynak ve Belirleyicilik (Geleneksel) Boyutu, Rehberlik ve Eğitim Boyutu ve Kültürel Boyut*) bir yapı olarak doğrulanmıştır. 16 maddenin regresyon kat sayıları ,57 ile ,86 arasında değişmektedir. "Literatürde regresyon kat sayılarının (faktör yüklerinin) ,30 ve altının yorumlanmaz; ,45 üzerinin kabul edilebilir; ,55'in iyi; ,63'ün çok iyi; ,71 ve üzerindeki yüklerin mükemmel değerler olduğu ifade edilmektedir."⁵³ Doğrulanan modelin faktör isimleri ve faktörlerde yer alan maddeler Tablo 3'te verilmiştir:

52 Çokluk vd., *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*, 239.

53 Tabachnick - Fidell, *Using Multivariate Statistics*, 654; Harrington, *Confirmatory Faktor Analysis*, 23.

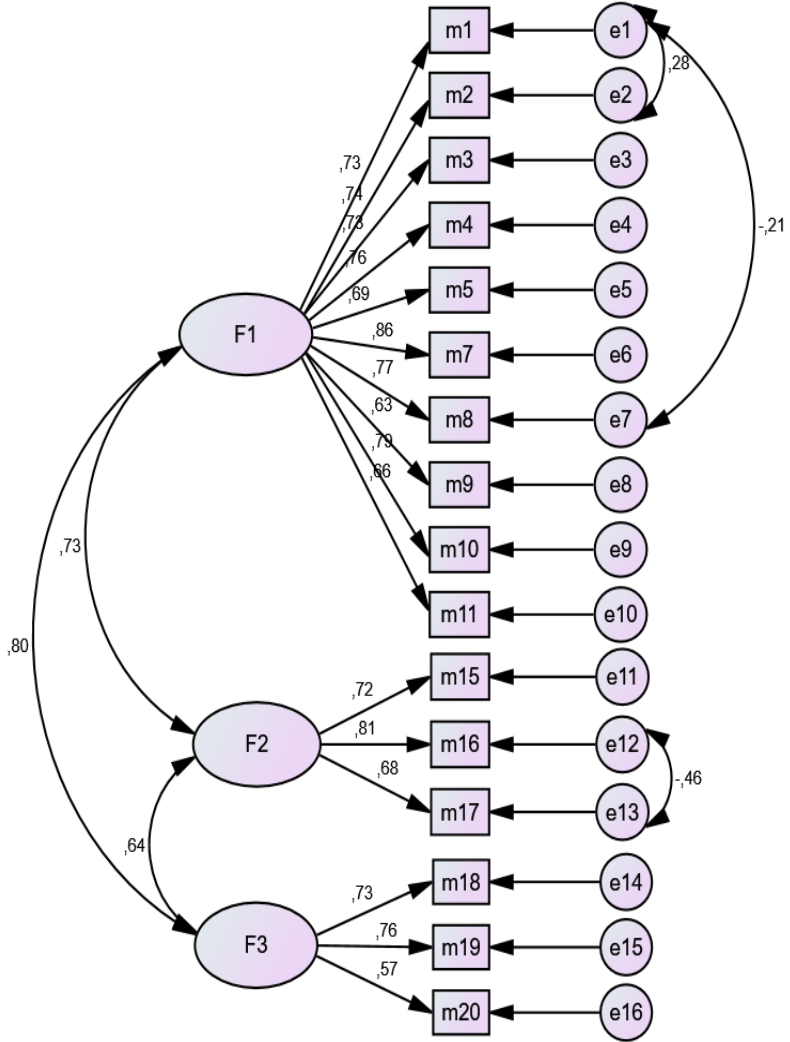
Tablo 3: Faktör İsimlendirmeleri ve Maddeler

<p>1. Faktör <i>Kaynak ve Belirleyicilik (Geleneksel) Boyutu</i></p>	<p>Md. 8: Günümüzdeki ahlaki problemler ancak dinin emirlerine sıkı sıkıya bağlanarak çözülebilir. Md. 22: İnsanlar, yaşamlarının her boyutunu dine göre düzenlemelidir. Md. 4: İnsan, yaşamını anlamlandırmak için bir dini inanca sahip olmalıdır. Md. 13: Allah inancı olmadan insanlar doğru yolu bulamaz. Md. 33: Din, toplumsal bütünlüğü sağlamak için gereklidir. Md. 24: Dinin kesin emirlerinde yorum yapılamaz. Md. 21: Dinler insanların ahlaklı olmalarını sağlayan en önemli kaynaktır. Md. 2: Dinler, bir toplumun gelişmesinde etkili unsurlardan biridir. Md. 11: Dindar insanlar güvenilirlerdir. Md. 5: Dinler, insanların paylaşma ve dayanışma bilinci kazanmasını sağlayan en önemli kaynaktır. Md. 2: İnsan inandığı dini çevresine anlatmaya çalışmalıdır.</p>
<p>2. Faktör <i>Rehberlik ve Eğitim Boyutu</i></p>	<p>Md. 17: İnsanlar dini konulardaki soruları için öncelikle din adamlarına danışmalıdır. Md. 16: Din adamları dini konularda danışmak için donanımlı kişilerdir. Md. 23: Aileler çocuklarına inandıkları dini öğretmelidir.</p>
<p>3. Faktör <i>Kültürel Boyut</i></p>	<p>Md. 30: İnsanlar ibadetlerini tam olarak yapmasa da dini örf ve adetleri yerine getirmeye özen göstermelidir. Md. 31: İnsanlar dinlerini dört dörtlük yaşamasa da en azından dini kültürlerini yaşatmaya çalışmalıdır. Md. 32: Vefat edenlerin ardından mevlit okutulması gereklidir.</p>

Doğrulamalı faktör analizinde ki-kare değeri ve uyum indeksleri göz önünde bulundurularak modelin uyumuna anlamlı katkı sağlayacak birtakım modifikasyonlar yapılması öngörülmüştür. Faktör analizinde önerilen modifikasyon indeksleri incelenerek kuramsal yapıya uygun, benzer durumları ölçen md1 ve md2; md1 ve md8 ile md16 ve md17 maddeleri arasında kovaryans oluşturulmuştur. Modifikasyon sonucunda modelin geçerlik kanıtlarına

yeterli düzeyde sahip olduğu ve uyum değerlerinin yükselerek geçerli bir yapısal modele ulaşıldığı görülmüştür. DFA sonucunda elde edilen Path diyagramı Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: OGEKDÖ’ye Ait Path Diyagramı

CMIN/df:2,323; GFI: ,914; NFI: ,919; CFI: ,952; IFI: ,952; RMSEA: ,064

Tablo 4: Uyum İndeksleri

İncelenen Uyum İndeksleri	Mükemmel Uyum Ölçütleri	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütleri	Elde Edilen Uyum İndeksleri
CMIN/DF (χ^2/sd)	$0 < \chi^2/sd < 3$	$3 < \chi^2/sd < 5$	2,32
GFI	$,90 < GFI < 1,00$	$,85 < GFI < ,90$,91
NFI	$,95 < NFI < 1,00$	$,90 < NFI < ,95$,91
CFI	$,95 < CFI < 1,00$	$,90 < CFI < ,95$,95
IFI	$,95 < IFI < 1,00$	$,90 < IFI < ,95$,95
RMSEA	$,00 < RMSEA < ,05$	$,05 < RMSEA < ,08$,06
Kaynak: ⁵⁴			

Modelin genel uygunluğunun test edilmesi amacıyla uygulanan ki-kare uyum testi (Chi-Square Goodness) sonucunda χ^2/sd oranı 2,32 ($\chi^2/sd=227,647/98$) bulunmuştur. Ki kare uyum testi olan χ^2/sd indeksinde ≤ 5 olması kabul edilebilir değer; ≤ 3 olması ise mükemmel uyum göstergesi olarak değerlendirilmektedir.⁵⁵ Ayrıca ki-kare testinin örneklem büyüklüğüyle ilişkili olması nedeniyle model uygunluğunun belirlenmesinde serbestlik derecesinden arındırılarak “örneklem büyüklüğüne göre 250 ve altı örneklem büyüklüğünde bu değer $< 2,5$; 250 ve üzeri örneklem büyüklüğünde ise < 5 olmasının mükemmel uyum değerlerini gösterdiği ifade edilmektedir”⁵⁶ Örneklemin 320 kişiden oluştuğu için χ^2/sd oranının 2,32 olması mükemmel uyumu göstermektedir.

Modelin uyumunun örneklem büyüklüğünden bağımsız olarak değerlendirilebilmesi adına geliştirilen GFI (Goodness of Fit Index), modelin örneklemeledeki kovaryans matrisini ne düzeyde ölçtüğünü ortaya koymaktadır. GFI değeri, 0 ile 1 arasında bir değer almakta ve örneklem büyüklüğüne bağlı olarak çalışma grubundaki kişi sayısı arttıkça daha uyumlu değerler vermektedir.⁵⁷ “Kimi kaynaklarda model uyum indeksinin ,85 üzerinde olmasının kabul edilebilir bir uyum değeri”;⁵⁸ kimi kaynaklarda ise uyum indeksinin ,90

54 Çokluk vd., *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*, 271-272; Seçer, *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi*, 190; Sait Gürbüz, *Amos ile Yapısal Eşitlik Modellemesi* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 38.

55 Herbert W. Marsh - Dennis Hocevar, “A New, More Powerful Approach to Multitrait-Multimethod Analyses: Application of Second-Order Confirmatory Factor Analysis”, *Journal of Applied Psychology* 73/1 (1988), 113-114.

56 M. Murat Yaşlıoğlu, “Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* 46/Özel Sayı (2017), 77.

57 Çokluk vd., *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*, 269.

58 Seçer, *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi*, 190; N. Bilge Uzun vd., “Timss-R Fen Başarıları ve Duyuşsal Özellikler Arasındaki İlişkinin Modellenmesi ve Modelin Cinsiyetler Bakımından Karşılaştırılması”, *Kastamonu Eğitim Dergisi* 18/2 (2010), 533; Yalçın Karagöz, *Spss ve Amos*

ve üzerinde olmasının kabul edilebilir bir uyum değeri⁵⁹ gösterdiği şeklinde yer almaktadır. Bu çalışmada GFI indeksi ,91 bulunmuş böylece her iki görüşe göre de iyi uyum değer sınırı olarak kabul edilebilir değerlerin üzerindedir.

Uyum indekslerinden χ^2 dağılımının gerektirdiği şartlara bağlı olmaksızın karşılaştırma yapan NFI (Normed Fit Index) değeri 0 ile 1 arasında değişmekte ve bu değer $\geq 0,90$ olması kabul edilebilir; $\geq 0,95$ olması ise mükemmel uyumu göstermektedir.⁶⁰ Bu modelde NFI değeri ,91 olarak bulunmuş dolayısıyla bu sonuç kabul edilebilir uyum değer aralığındadır.

Doğrulamalı faktör analizinde model-veri uyumunun doğrulanması adına ki-kare değerinin başka bir referans modelle karşılaştırarak model uyumu test edilmektedir. Karşılaştırmalı uyum indeksleri kapsamında CFI (Comparative Fit Index) ve IFI (Incremental Fit Index) değerleri dikkate alınmıştır. CFI ve IFI indeksleri 0 ile 1 arasında bir değişirken bu değer $\geq 0,90$ olması kabul edilebilir, $\geq 0,95$ olması ise mükemmel uyumu göstermektedir.⁶¹ Bu modelde CFI ve IFI değerleri ,95 olarak bulunmuş ve bu sonuçların mükemmel uyum değer aralığında olduğu görülmüştür.

Model-veri uyum indekslerinde yer alan yaklaşık ortalamaların karekökü olarak tanımlanan RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) 0-1 arasında değerler alırken bu indekste ,05'in altı mükemmel uyumu, ,08'in altındaki değerler ise kabul edilebilir uyumu göstermektedir.⁶² Bu modelde RMSEA değeri ,06 tespit edilmiş sonuç olarak bu değer kabul edilebilir uyum değerleri aralığında olduğu görülmüştür.

"Literatürde genel olarak ki-kare, χ^2/sd , CFI, GFI, RMSEA gibi indeksler referans alınmaktadır."⁶³ Bu çalışmada ise χ^2/sd oranı, CFI, GFI, NFI, IFI ve RMSEA uyum indekslerine bakılmış ve model-veri uyumunun doğrulandığı tespit edilmiştir.

Modelin doğrulanması sonrası faktörler arası korelasyona da bakılmıştır. Faktörler arası korelasyon değerleri Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Faktörler Arası Korelasyon

	X	SS	1	2	3
1. Faktör (Kaynak ve Belirleyicilik (Geleneksel Boyutu))	2,10	,57	1		

Uygulamalı Nicel-Nitel-Karma Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019), 735.

59 Yaşlıoğlu, "Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulamalı Faktör Analizlerinin Kullanılması", 81.

60 Gürbüz, *Amos ile Yapısal Eşitlik Modellemesi*, 38.

61 Gürbüz, *Amos ile Yapısal Eşitlik Modellemesi*, 38.

62 Çokluk vd., *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*, 269.

63 Nebi Sümer, "Yapısal Elitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar", *Türk Psikoloji Yazıları* 3/6 (2000), 59-62; Karagöz, *Spss ve Amos Uygulamalı Nicel-Nitel-Karma Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği*, 738.

2.Faktör (Rehberlik ve Eğitim Boyutu)	0,65	,17	,60**	1	
3.Faktör (Kültürel Boyut)	0,67	,15	,53**	40**	1
**= p<,01					

Tablo 5'e göre faktörler arası korelasyon analizinde elde edilen sonuçların tamamında $p<,01$ düzeyinde anlamlı ilişki tespit edilirken faktörler arası korelasyon katsayıları ,40 ile ,60 arasında değişmektedir. "Korelasyon katsayılarında ,00-,30 arası düşük; ,30-,70 arası orta; ,70-1,00 arası yüksek düzeyde ilişki olarak tanımlanmaktadır."⁶⁴

Analiz sonucunda korelasyon katsayılarında faktörler arası pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

3.4. Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Doğrulamalı faktör analizi sonucunda kalan 16 madde ile OGEKDÖ'ye son biçimi verilmiştir. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek adına Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısına ve madde toplam korelasyonlarına bakılmıştır. Ölçeğe uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda ortaya çıkan madde analizleri Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Ölçeğin Geneline İlişkin Madde Analizi Sonuçları

Madde No	Madde Silindiğinde Ölçek Ortalaması	Madde Silindiğinde Ölçek Varyansı	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa Değeri
m_1	52,605	150,607	,697	,925
m_2	52,731	150,626	,719	,925
m_3	51,838	152,957	,689	,925
m_4	52,066	148,678	,729	,924
m_5	51,892	156,388	,640	,927
m_7	52,117	147,797	,821	,922
m_8	52,108	152,778	,721	,925
m_9	52,941	153,539	,616	,928
m_10	52,113	152,970	,756	,924
m_11	52,155	156,361	,638	,927
m_15	52,440	156,142	,559	,929
m_16	52,271	157,653	,563	,929
m_17	52,027	155,996	,584	,928
m_18	52,049	158,520	,578	,928
m_19	52,024	158,051	,597	,928
m_20	51,889	161,112	,501	,930
Ölçeğin Genel Cronbach Alfa Değeri: ,931				

64 Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 32.

Yapılan analiz sonrası ölçeğin genelinin Cronbach alfa değeri ,931 bulunmuştur. Güvenirlik kapsamında yapılan analizlere göre madde silinmesi halinde ölçeğin güvenirlik katsayısında bir değişme görünmemektedir. Ayrıca tabloda görüleceği üzere madde toplam korelasyonları ,501 ile ,821 arasında değişmektedir. Bu değerler, maddelerin ölçeğin geneline katkı sağladığı şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla elde edilen bu değerlerin, güvenirlik kat sayısı açısından oldukça yeterli olduğu ifade edilebilir.

Ölçeğin her bir boyutu için ayrı ayrı güvenirlik analizleri yapılmıştır. Birinci faktörden başlayarak sırasıyla alfa değerleri “Kaynak ve Belirleyicilik (Geleneksel) Boyutu” için ,922; “Rehberlik ve Eğitim Boyutu” için ,725; “Kültürel Boyut” için ise ,721 bulunmuştur. “Alfa değerinin $\leq,60 < \alpha < ,80$ aralığında olması halinde ölçek oldukça güvenilir, $\leq,80 < \alpha < 1$ aralığında olması durumunda ölçeğin yüksek derecede güvenilir bir ölçek olduğu ifade edilmektedir.”⁶⁵ Bu veriler ışığında OGEKDÖ’nün genelinin ve birinci boyutunun yüksek derecede güvenilir diğer boyutlarının da oldukça güvenilir olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ölçeğin iç tutarlılığın sağlanması adına Cronbach Alfa katsayısına ek olarak ikiye ayırma güvenirliliği olarak bilinen Split-Half Reliability değerlerine de bakılmıştır. İkiye ayırma yönteminde ölçek maddelerinin tek ve çift sayılara karşılık gelen maddeleri ayırarak oluşturulan bu iki madde grubu arasındaki korelasyona ve güvenirlik katsayısına bakılmaktadır. Elde edilen sonuçlar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: İkiye Ayırma Güvenirlik Analiz Sonuçları

Cronbach's Alpha	Grup 1	Değer	,890
		Madde Sayısı	8a
	Grup 2	Değer	,792
		Madde Sayısı	8b
Toplam Madde Sayısı			16
Gruplar Arası Korelasyon			,743
Spearman-Brown Katsayısı	Eşit Uzaklık		,852
	Eşit Olmayan Uzunluk		,852
Guttman Split-Half Katsayısı			,833
Grup 1= m1, m2, m3, m4, m5, m6, m7, m8			
Grup 2= m9, m10, m11, m12, m13, m14, m15, m16			

65 Karagöz, *Spss ve Amos Uygulamalı Nicel-Nitel-Karma Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği*, 716.

Tabloya göre iki yarı ölçek arasındaki Pearson korelasyon katsayısı ,743; Spearman-Brown ve Guttman güvenilirlik katsayıları ise sırasıyla ,805 ve ,833 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu iç tutarlık katsayıları, ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.⁶⁶ Ayrıca ölçekte yer alan üç boyutun ve ölçek genelinin ayırt edicilik değerlerine alt-üst %27'lik gruplara dayalı madde analiziyle bakılmış ve gruplar arasındaki farka ilişkin t-testi sonuçları Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Ölçek Boyutlarının Ayırt Edicilik Testi Sonuçları

	Gruplar	N	X	SS	t	sd	p
Ölçek Toplamı	Üst Grup	88	,27	,015	43,51	134,46	,000
	Alt Grup	88	,15	,028			
1.Faktör	Üst Grup	88	2,76	,164	38,90	134,96	,000
	Alt Grup	88	1,34	,300			
2.Faktör	Üst Grup	88	,84	,055	36,47	142,12	,000
	Alt Grup	88	,42	,093			
3.Faktör	Üst Grup	88	,84	,054	30,94	136,92	,000
	Alt Grup	88	,47	,097			
p< .01							

Üç faktör ve ölçek genelinde alt ve üst %27'lik dilimler arasındaki fark analiz edilmiş ve ortalamalar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($t_{(88)} = -43,51 -38,90 -36,47 -30,94$ p< ,01). Bu sonuçla birlikte, ölçek boyutlarının ayırt edicilik özelliklerine sahip olduğunu söylelenebilir.⁶⁷

Sonuç

Bu çalışmada ortaöğretim öğrencilerinin geleneksel ve kültürel din algılarını belirlemek için hazırlanan ölçeğinin geliştirilme sürecine ait aşamalar detaylı şekilde analiz edilmiştir. İlk olarak literatür başta olmak üzere uzman görüşlerinden de faydalanılarak 41 maddeden oluşan, beşli likert tipi ölçek taslağı hazırlanmıştır. Uzmanların değerlendirmeleri ve pilot uygulama sonucu alınan geribildirimler ışığında ölçek taslağına son şekli verilerek öğrencilere uygulanmış ve 324 öğrencinin formu dikkate alınarak ölçeğin geçerlik çalışmalarına başlanmıştır. Çalışmalar sonucu 20 maddeden oluşan dört faktörlü ve toplam varyansı %58,13 açıklayan bir yapıya ulaşılmıştır. Elde edilen dört faktörlü yapı sırasıyla “*Kaynak ve Belirleyicilik (Geleneksel) Boyutu, Bilgi Boyutu, Rehberlik ve Eğitim Boyutu ve Kültürel Boyut*” olarak isimlendirilmiştir.

66 Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 182-184.

67 Seçer, *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi*, 63; Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 184.

Yapının doğruluğunun test edilmesi için DFA yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, regresyon katsayısı ,30'un altında kalan dört maddenin çıkarılmasıyla "Bilgi Boyutu"nda yer alan tüm maddeler yapıdan çıkarıldığı için geriye kalan 16 maddeli ölçek, üç faktörlü yapı olarak doğrulanmış olup uyum değerlerinin kabul edilebilir sınırlar içinde yer aldığı görülmüştür. Böylece ölçeğe ait olan yapının gerek kuramsal gerekse de istatistiksel açılarından uygunluğu DFA sonucunda tespit edilmiştir. Ölçeğin AFA ve DFA sonuçları dikkate alındığında geleneksel ve kültürel din algısını belirleyecek bir yapıya ulaşılmıştır. Bu çerçevede yapılan analizler doğrultusunda ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu belirlenmiştir.

Ölçeğin kaynak ve belirleyicilik (Geleneksel) boyutu ile dinin insan yaşamı üzerindeki etkisini günümüzde de sürdürdüğü, eğitim ve rehberlik boyutunda dinin insan yaşamında rehberlik etmeyi sürdürdüğü ve kültürel boyut ile de dinin insan yaşamında en azından kültürel olarak varlığını devam ettirdiği vurgulanmaktadır. Analiz sonrası ortaya çıkan ölçek yapısının ve toplam varyansın istatistiksel olarak kuramsal çerçeveyi önemli ölçüde yansıttığı belirtilebilir. Bununla birlikte ölçeğin "Kaynak ve Belirleyicilik (Geleneksel)" boyutu, önceden belirlenen kuramsal yapıyı büyük oranda karşılarken, kuramsal çerçevede öngörülen ve analiz öncesi maddeler arasında yer alan "Rehberlik ve Eğitim" boyutu ile "Kültürel" boyutu ölçek maddelerinin bir kısmı analizler sonucu ölçekten çıkarılmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle din algısına yönelik bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu boyutları dikkate alan ve daha çok soru maddelerinin yer aldığı ölçeklerin geliştirilmesi önerilebilir.

Kaynakça

- Akça, Emine Dilşad - Yıldız, Mualla. "Dindar İnsan Algısı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması". *Bilimname* 43/3 (2020), 409-435.
- Akyüz, Niyazi. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı Ölçeği Üzerine Bir Pilot Araştırma". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43/1 (2002), 123-134.
- Al, Adem. "İzleyicinin Medya ve Din Algısı Ölçeği'nin Yapı Geçerliliği". *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2020), 61-77.
- Albayrak, Ahmet - Kurt, Emine. "Türkiye'de Din Psikolojisi Tezlerinde Dindarlık Ölçekleri: Bibliyografik Bir Araştırma (1997-2019)". *Bilimname* 2019/40 (Aralık 2019), 137-172.
- Arslan, Hasan. "Dindarlık Boyutları, Algıları ve Uygulamaları". *Hikmet Yurdu: Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 4/7 (2011), 39-61.
- Arslantürk, Zeki. *Kutsalın Dönüşü Yeni Toplum Arayışları*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 1998.
- Aşlamacı, İbrahim. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İslâm Anlayışları Üzerine Bir İnceleme (İnönü Üniversitesi Örneği)". *İslam ve Yorum II Temel Tartışmalar, İmkânlar ve Sorunlar*. III. Cilt/457-483. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2018.

- Aydın, Mehmet. *Din Felsefesi*. İzmir: İlvak Yayınları, 9. Basım, 2001.
- Ayten, Ali (ed.). *Din Bilimlerinde Nicel Yöntem*. İstanbul: M.Ü. İFAV Yayınları, 2022.
- Ayten, Ali. "Kimlik ve Din: İngiltere'deki Türk Gençleri Üzerine Bir Araştırma". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2012), 101-119.
- Ayten, Ali - Acat, Betül. "Ergenlerde İnternet Bağımlılığı, Değerler ve Dindarlık Düzeylerinin Hayat Memnuniyetini Yordama Gücü: Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 6/3 (2019), 847-870.
- Bahçekapılı, Mehmet. "Batılı Ülkelerde Din Eğitiminin Kültürlerarası Barış ve Hoşgörüye Olan Katkısı Üzerine Bazı Değerlendirmeler". *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 21 (2011), 129-152.
- Başaran, İbrahim Ethem. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Başaran, 5. Basım, 2000.
- Bodur, Hüsnü Ezber - Korkmaz, Sezai. "İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2017), 329-351.
- Büyüköztürk, Şener vd. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 29. Basım, 2020.
- Büyüköztürk, Şener. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi, 28. Basım, 2020.
- Ceylan, Yılmaz. *Lise Öğrencilerinin Din Algısı*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Çokluk, Ömay vd. *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi, 6. Basım, 2021.
- Erkuş, Adnan. *Davranış Bilimleri İçin Bilimsel Araştırma Süreci*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 7. Basım, 2021.
- Fırat, Erdoğan. *Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu: Din Psikolojisi Açısından Bir Değerlendirme*. Ankara: Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 1977.
- Fidan, Çiğdem. "Türkiye'de Geliştirilen Dindarlık Ölçekleri (1989-2015): Dindarlık Ölçme Çalışmaları Üzerine Değerlendirmeler". *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 4 (2021), 101-118.
- Günay, Ünver. *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.
- Güngör, Erol. *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 16. Basım., 2006.
- Gürbüz, Sait. *Amos ile Yapısal Eşitlik Modellemesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2. Basım, 2021.
- Harrington, Donna. *Confirmatory Faktor Analysis*. New York: Oxford University Press, 2009.
- Hökekleli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları, 3. Basım, 1998.
- Hökekleli, Hayati. "Ergenlik Çağı Davranışlarına Din Eğitiminin Etkisi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1986), 35-51.
- İnce, Abdullah vd. "Beliren Yetişkinlerde Din Anlayışı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/46 (2022), 607-633.
- İnceoğlu, Metin. *Tutum Algı İletişim*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınevi, 5. Basım, 2010.

- Karagöz, Yalçın. *Spss ve Amos Uygulamalı Nicel-Nitel-Karma Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2. Basım, 2019.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları, 24. Basım, 2012.
- Kaya, Abdusamet. "Geleneksel Dini Otoritelerde Dindarlık Anlayışı". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 10/1 (2018), 68-91.
- Kılavuz, M. Akif. *Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993.
- Kılıç, Selim. "Örnekleme Yöntemleri". *Journal Of Mood Disorders* 3/1 (2013), 44-46.
- Koç, Mustafa. "Gelişim ve Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi". *Ekev Akademi Dergisi* 7/15 (2003), 113-132.
- Korkmaz, Sezai. *Siber Psikoloji - Kişilik ve Dindarlık*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2021.
- Koştaş, Münir. "Auguste Comte'un Din Sosyolojisi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34/1 (1995), 67-73.
- Koştaş, Münir. *Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.
- Köktaş, Mehmet Emin. *Türkiye'de Dinî Hayat*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1993.
- Köse, Ali. "XXI. Yüzyıl Türkiye'sinde Gelenekle Modernite Arasında Din Algıları ve Dindarlık Formları: Sosyolojik Bir Bakış". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2015), 5-27.
- Kulaksızoğlu, Adnan. *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 4. Basım, 2001.
- Marsh, Herbert W. - Hocevar, Dennis. "A New, More Powerful Approach to Multitrait-Multimethod Analyses: Application of Second-Order Confirmatory Factor Analysis". *Journal of Applied Psychology* 73/1 (1988), 107-117.
- Mutlu, Kayhan. "Bir Dindarlık Ölçeği". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 3/4 (1989), 194-199.
- Ok, Üzeyir. "Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/2 (2011), 528-549.
- Okumuş, Ejder. "Toplum Tanrılaştıran Bir Sosyoloji mi?". *Eskiye* 19 (2010), 109-112.
- Okutan, Nur - Sunal, Ayda Büyüksahin. "Romantik İlişkilerde Bağlanım: Dindarlık Algısı ve Romantik İlişkilerle İlgili Kalıpyargılar". *Türk Psikoloji Yazıları* 13/26 (Aralık 2010), 80-88.
- Onay, Ahmet. "Dindarlık Ölçme Çalışmaları: Dindarlık Ölçümünde Üç Farklı Yaklaşım ve Ölçmenin Esasları". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 14/3-4 (2001), 439-449.
- Onay, Ahmet. "Mezun Oldukları Liselere Göre Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine ve Dinî Gruplara Yönelim Durumları". *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/1 (2003), 171-194.
- Özbaydar, Belma. *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Baha Matbaası, 1970.
- Özkarpuzcu, Hasibe Aslıhan. *Konya İlgün İlçe Merkezindeki Ortaöğrenim Gençliğinin Din Algısı ve Dini Yaşayışları*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003.
- Sarıbay, Ali Yaşar. *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslâm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Seçer, İsmail. *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2. Basım, 2015.

- Sönmez, Özlem Altınsu. "Dindarlığın Ölçülebilirliği Üzerine Geliştirilen Dindarlık Ölçekleri". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2016), 557-578.
- Sümer, Nebi. "Yapısal Elitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar". *Türk Psikoloji Yazıları* 3/6 (2000), 49-74.
- Şencan, Hüner. *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.
- Şimşek, M. Şerif vd. *Davranış Bilimleri*. Konya: Eğitim Yayınevi, 10. Basım, 2019.
- Tabachnick, Barbara G. - Fidell, Linda S. *Using Multivariate Statistics*. New Jersey: Pearson Education, Sixth Edition., 2013.
- Taplamacıoğlu, Mehmet. "Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket Denemesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (1962), 141-142.
- Taş, Kemaleddin. "Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2010), 47-62.
- Turan, Yahya. "Yalnızlıkla Başa Çıkma: Yalnızlık, Dini Başa Çıkma, Dindarlık, Hayat Memnuniyeti ve Sosyal Medya Kullanımı". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/1 (2018), 395-434.
- Tutar, Hasan (ed.). *Davranış Bilimleri Kavramlar ve Kuramlar*. Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar, 4. Basım, 2018.
- Uysal, Veysel. "İslâmî Dindarlık Ölçeği üzerine Bir Pilot Çalışma". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 8/3-4 (1995), 263-271.
- Uzun, N. Bilge vd. "Timss-R Fen Başarışı ve Duyuşsal Özellikler Arasındaki İlişkinin Modellenmesi ve Modelin Cinsiyetler Bakımından Karşılaştırılması". *Kastamonu Eğitim Dergisi* 18/2 (2010), 531-544.
- Yaman, Ali Osman. *İstanbul Büyükçekmece'de Lise Öğrencilerinin Din Algısı*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Yapıcı, Asım. "Müslüman Türk Kültüründe İnanç Gelişimi (Bir Model Denemesi)". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Din Psikolojisi Özel Sayısı* (2016), 83-113.
- Yapıcı, Asım. "Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları". *İlahiyat Akademi Dergisi* 12 (2020), 1-44.
- Yapıcı, Asım - Abdullah Özbolat (ed.). *Zihniyet ve Din Disiplinlerarası Zihniyet Çözümlemesi*. Adana: Karahan Kitabevi, 2018.
- Yaşlıoğlu, M. Murat. "Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulamalı Faktör Analizlerinin Kullanılması". *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* 46/Özel Sayı (2017), 74-85.
- Yıldırım, İ. Esen. *İstatistiksel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 3. Basım, 2017.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. Erişim 15 Ağustos 2023. <https://sozluk.gov.tr/>

Ortaöğretim Öğrencileri İçin Geleneksel ve Kültürel Din Algısı Ölçeğinin (OGEKDÖ) Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Makale Bilgi Formu

Recep Murat

Sakarya Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Felsefe ve Din Bilimleri Ana
Bilim Dalı
recepMurat@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5648-5666>

Mahmut Zengin

Sakarya Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi,
Felsefe ve Din Bilimleri Ana
Bilim Dalı
zengin@sakarya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-9042-7379>

Yazarların Katkıları

Makaleye Recep Murat %60, Mahmut Zengin %40 katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar

Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, kâr amacı gütmeyen veya özel sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası

“Ortaöğretim Öğrencileri İçin Geleneksel ve Kültürel Din Algısı Ölçeğinin (OGEKDÖ) Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması” başlıklı çalışma için Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan 01.02.2023 tarih ve E-61923333-050.99-217372 sayılı kararla izin alınmıştır ve makalenin yazım sürecinde bilimsel etik ve alıntı kurallarına uyulmuş olup toplanan veriler üzerinde hiçbir tahrifat yapılmamıştır. Herhangi bir etik ihlalle karşılaşılması durumunda *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*'nin yükümlülüğü olmayıp tüm sorumluluk yazarlara aittir.